

KONSTITUIRANJE SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA: VLOGA ZGODOVINE IN LINGVISTIKE

V prvih 270 letih razvoja slovenskega knjižnega jezika so pomembno vlogo pri vzpostavitvi narečne osnove in nadaljnega razvoja jezika odigrale tri slovnice, in sicer Bohoričeva, Kopitarjeva in Miklošičeva slovnica, ki so se pojavile v pomembnih trenutkih v slovenski zgodovini in so se naslonile na takrat razpoložljivo zgodovinsko in jezikoslovno znanje, da bi opisale slovenski jezik in opravičile njegov obstoj. Omenjene slovnice so obenem ponujale zanesljiv jezikoslovni okvir za nadaljnji razvoj jezika.

In the first 270 years of the development of the Slovene standard language, three grammars played a significant role in establishing the dialectal base and further development of the language. These were the grammars of Bohorič, Kopitar and Miklošič. Each appeared at significant periods in Slovene history and each used the then known historical and linguistic knowledge to describe and justify the existence of a separate Slovene language. At the same time, each provided a solid linguistic framework for the future development of the language.

V prvih 270 letih svojega razvoja je bil slovenski knjižni jezik priča pisanju številnih slovnice, od katerih so še posebej pomembne tri: Bohoričeva, Kopitarjeva in Miklošičeva. Ne le da je vsaka od njih sovpadla z vplivnimi zgodovinskimi dogodki, temveč je vsaka postavila tudi trdno jezikovno ogrodje, ki je upoštevalo najnovejše jezikovno znanje svojega časa. Obenem so na vsako od njih vplivali nazor o zgodovini Slovencev, o njihovem mestu in položaju v svetu. Vsaka slovnica je pustila trdno ogrodje za nadaljnji razvoj knjižnega jezika v času kulturne in jezikovne dinamike in v času, ko je bil slovenski jezik ali v mrtvilu ali pa je bil njegov obstanek celo vprašljiv.

Čeprav so Slovenci uporabljali slovenski jezik v molitvenih in spovednih obrazcih do 16. stoletja, ti redki zapiski in rokopisi niso mogli ustvariti tradicije (Rigler 1986: 17). Obdržali so jezik različnih narečij, ki so se razvijala kot rezultat raznolikosti slovenskega jezika v zvezi s tedanjo fevdalno in cerkveno razdrobljenostjo slovenskega ozemlja (Logar 1996: 334).

V 16. stoletju pa je slovenski jezik postal knjižni jezik zaradi dveh glavnih gibanj: humanizma in reformacije. Humanizem in reformacija sta bila v različni

meri filološki kulturni gibanji. S humanizmom so povezani: nastanek klasične filologije, preučevanje antike in hebraistike, težnja k visoki jezikovni kulturi, ideja o izpopolnjevanju jezika in zanimanje za raznovrstnost jezikov (Robins 1976: 90–111). Jezikovno načelo reformacije je bilo, naj bo liturgični jezik vsakemu razumljiv, in to je dalo osnovno pobudo za formiranje knjižnega jezika na osnovi narodovega jezika.

Prvi stvaritelj protestant Primož Trubar ni bil jezikoslovec v sodobnem pomenu besede, vendar se je zaradi svojih izkušenj zavedal raznolikosti slovenskih narečij (Rigler 1986: 17) in je našel dobro rešitev za osnovo knjižnega jezika tistega časa. Njegova izbira govora Ljubljane, v katerega je vnesel elemente svojega, dolnjskega narečja, je bila logična. Ljubljana je sicer sprva spadala v dolnjsko narečno skupino, a je že pred Trubarjevim časom začela prehajati pod gorenjski vpliv (Rigler 1986: 42). Torej je govor Ljubljane v sebi združeval elemente dveh najobširnejših in središčnih narečij. Hkrati je bila Ljubljana mesto z največ slovenskega prebivalstva in tudi versko središče. Tako je Trubarjev knjižni jezik postal sprejemljiv za širši krog (slovenskih) ljudi (Rigler 1986: 29, 46–47). Čeprav je Trubar podal začetno jezikovno rešitev (to je narečno osnovo, okroglo latinico, besedni zaklad), ni predložil kodificiranega jezika in sam je pravil: »Upanje imam, da bo za menoj Bog obudil ljudi, ki bodo od mene začeto nepopolno delo bolje izpeljali in dognali.« Drugi protestanti, npr. Krelj in Dalmatin sta sprejela izzive, oba sta izdelala teorije v zvezi s pravopisom in besediščem (Toporišič 1987: 259–260, Pogorelec 1967: 78–79).

Vendar najpomembnejši dogodek je bila prva kodifikacija jezika v Bohoričevi slovnici (Bohorič 1584). Bohorič je bil eden od redkih slovenskih izobražencev in jezikoslovcev, ki je na univerzi v Wittenbergu obiskoval predavanja nemškega latinista Philippa Melanchtona, avtorja tedaj vplivne latinske slovnice.

Bohorič je imel Melanchtonovo slovnico za primeren model slovnice nastajajočega slovenskega knjižnega jezika. Pri sestavljanju svoje slovnice je sledil obliki, slogu in jeziku Melanchtonovega dela, to je tedanjemu filološkemu kriteriju pravilnosti in izbranosti, ki so ga uporabljali humanistični slovničarji. Hkrati je Bohorič skušal v slovnico vpeljati jezikovne značilnosti slovenskega jezika in ugotoviti podobnosti in različnosti med svojim rodnim jezikom in latinščino ter včasih tudi nemščino (Lenček 1996: 46–47). Poenotenje in ustalitev pravopisa sta bila predpogoj za razvoj knjižnega jezika in Bohorič je sprejel reformo pravopisa, ki jo je predlagal Krelj in sprejel Dalmatin (Rigler 1986: 35–36). Stiki z latinščino so leksikalno bogatili slovenski knjižni jezik in intelektualizirali njegova slovnična in besedotvorna sredstva. Bohoričev glavni prispevek je dejstvo, da je njegova kodifikacija osnovana ne samo na tedanji jezikovni znanosti, ampak tudi na najboljši jezikovni rabi v protestantskih besedilih. Slovenskih jezikovnih struktur ni zasnoval na posameznem narečju, temveč je skušal združiti rabo različnih središčnih narečij (Trubarjevo osrednje, Dalmatinovo vzhodno in Kreljevo zahodno). V njegovi slovnici so predstavljena različna narečja (Lenček 1996: 47). Kakor sam pravi, je

zapisal narečje Kranjcev in njim bližnje ter sorodno, to je udomačeno narečje po vsej Kranjski in večjem delu Štajerske in Koroške (Bohorič 1584: 20). To načelo je Bohoričev knjižni jezik opredelilo kot nadnarečno normo. Posebej zanimiv je obsežen uvod njegove slovnice, kjer najdemo zgodovinsko preiščevanje in komentar: vprašanje praslovenskega jezika, rodovna klasifikacija jezikov in naštevanje slovanskih narečij. Vse to kaže na Bohoričevo dobro poznavanje ne samo jezikov, ampak tudi jezikoslovnih del npr. češkega humanista Sigismundusa Geleniusa in švicarskega humanista Konrada Gesnerja, avtorja dela *Mithridates* (Jagič 1920: 16–18). Bohorič v uvodu navede zgodovinske, socialne in jezikovne razloge za obstanek slovenskega narečja na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem, ki ga imenuje kranjščina. To narečje je samo eno od narečij, ki jih govorijo Slovani, veliki narod, ki ga je zgodovina razpršila po številnih krajih v Evropi. Bohorič sorodstvo kranjščine s slovanščino primerja s sorodstvom saksonščine, belgijščine in švabščine z nemščino (Bohorič 1584: 15). Slovanska pisana narečja »lingua slavica« mu predstavljajo medsebojno razumljiv jezikovni kontinuum brez izrazitejših medsebojnih jezikovnih meja. Omeni tudi, da je pomembnost učenja slovanskih narečij poudaril že Karl IV., saj ima le-to družbeno korist za šolanje, religijo in znanost. Ljudje bi se lahko kosali z osebnostmi, kot je baron Žiga Herberstein (Bohorič 1584: 18–19, 23). Torej je Bohorič predložil ne le sodobno protistavno slovnico slovenskega jezika, za katero je bila merilo in ravnilo ena najboljših latinskih slovnice, temveč tudi zgodovinsko opravičilo za njegov obstanek.

Spodbudo za učenje kranjskega jezika je Bohorič našel v zgodovinskih in družbenih okoliščinah Slovanov. Njegova slovnica je imela ne le prestižno, temveč tudi združevalno funkcijo in je v naslednjih 150 letih vplivala na razvoj knjižnega jezika. Paradigme njegove slovnice sta v svojih delih posnemala Megiser in de Sommaripa. Bohoričevo slovnico je anonimno ponovno izdal oče Hipolit z naslovom *Grammatica Latino-germanico-Slavonica* (1715), tretja izdaja pa je izšla, spet anonimno, z naslovom *Grammatica oder Windisches Sprach-Buch* (1758) (Lenček 1996: 50).

Književna ustvarjalnost je za časa protireformacije zamrla, vendar je nekaj piscev (Hren, Svetokriški, Schönleben, Basar) knjižno tradicijo protestantov nadaljevalo. Govorili so o različnih jezikovnih problemih, o položaju tujk, glasovni vrednosti črk, besednem zakladu, jezikovnih spremembah v narečjih in o pisni in govorni normi, ker se je v tem času slovenski jezik še naprej narečno drobil. Vseeno so se odločili za tradicijo v pisavi (pišemo po šegi naroda, govorimo po šegi pokrajine) (Toporišič 1967: 15–17, Pogorelec 1967: 80–83, Domej 1979: 199). Do sredine 18. stoletja so razlike med narečji postale že tako velike, da je jezikovna enotnost tega območja postala ogrožena. Od konca 17. stoletja je bilo čedalje močnejše knjižno udejstvovanje in v času razsvetljenstva vidimo regionalizacijo pisanega jezika z uvajanjem lokalno obarvanih jezikovnih prvin. K oblikovanju teh deželnih pisanih jezikov so pripomogli politično-zgodovinski razlogi – admini-

strativni in cerkvenoupravni (Orel 2001: 39). Knjige so bile namenjene predvsem za pomoč duhovnikom pri ustni pastoralni rabi in pisci v pokrajinah niso mogli vedno vztrajati pri osrednjem knjižnem jeziku. Njihova narečja so bila oddaljena od središčnih narečij in tudi v središču jezik ni bil več tak, kakršnega so pisali protestanti (Pogorelec 1967: 90). Torej so namesto enega samega knjižnega jezika obstajala še najmanj štiri knjižna narečja – koroško, dve štajerski in nastajajoče prekmursko (Orel 2001: 40). Sredi 18. stoletja je postalo očitno, da pri takšni razvejanosti slovenskega jezika ni mogoče misliti o eni knjižni normi, dokler ne bo šol ali drugih ustanov, ki bi utrjevale disciplino norme enotnega jezika.

Konec 17. in v začetku 18. stoletja so nemški izobraženci, npr. Leibniz in Ludolf, usmerili pozornost v primerjalno jezikoslovje in zgodovino jezikov. Poudarjali so etimologijo, morfološke zveze in sorodstvo jezikov ter si prizadevali za empirično inventarizacijo govornenega jezika (Robins 1976: 167–168). Vendar vse to je le malo vplivalo na slovensko jezikoslovje. Položaj se je spremenil sredi stoletja, ko so se na Slovenskem pojavili prvi odmevi razsvetljenskih tokov. Prerodno razsvetljensko gibanje je za Slovence pomenilo večje zanimanje za naravoslovje, zgodovino, ljudske običaje in jezik. Jezikoslovje je postala veda, ki se lahko raziskuje kot naravoslovje. Spodbuda za to je bilo novo zanimanje za zgodovino Slovanov, s čimer so se sprva ukvarjali nemški zgodovinarji in jezikoslovci, npr. G. Bayer, G. F. Miller, A. L. Schlözer in J. G. Herder. Herder je videl v slovanskih narodih svoj ideal človeštva in v njihovem jeziku odraz narodnih značilnosti. Jezik se je pokazal v svoji vlogi prepoznavanja narodne različnosti. V zvezi s tem je bilo novo zanimanje za zgodovino jezikov in njihovih narečij, kar je razvidno iz del J. C. Adelunga in J. Dobrovskega (Jagič 1910: 81–84, 89, 106–116).

Na Slovenskem pa so bila v središču zanimanja vprašanja slovenske preteklosti, zlasti nacionalna zgodovina, etnogeneza, folklor in predvsem jezik, ki se je v tem času utrdil ne le v verski rabi, temveč tudi strokovni in umetnostni (Lenček 1996: 83). Popovič v *Untersuchungen vom Meere* ugotavlja, da so Slovenci enoten narod, in s to ugotovitvijo je napredovalo oblikovanje nastajajoče slovenske narodne zavesti (Jagič 1910: 177–178). V pomembnem delu *Versuch eine Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Österreichs* (1788–1791) je Linhart poudaril, da je slovenski narod posebna jezikovna, kulturna in zgodovinska celota (Lenček 1982: 41). V pismu K. G. Antonu (1789) je začrtal svoj pojem slovenskega jezika.

Jezik na Koroškem se od kranjskega nekoliko loči, prav tako tudi jezik na Štajerskem. Razločki izhajajo iz sožitja tu z nemškimi, tam z italijanskimi sosedi, iz ravne ali hribovite pokrajine, iz načina zaposlitve, ki je temu ali onemu kraju lasten itd. Toda ta različnost ne zadeva notranje strukture, ne načina izražanja, ne besedotvorja – večidel se omejuje le na izreko [...] Razločke te vrste je najti od vasi do vasi. V mestih in ob mejah je jezik manj čist kakor na deželi, tako na Kranjskem, kot tudi na Koroškem in Štajerskem. Ta različnost, z eno besedo, ni nobeno posebno narečje (Pogačnik 1977: 143).

V drugi polovici 18. stoletja, ko jezikovna tradicija središča ni zaobsegala več vzhodne Štajerske in Prekmurja in ko je zanimanje za zgodovino obudilo pri izobražencih narodno zavest, je oživelo zanimanje za slovnice. Knjižna norma je bila že izpričana z dvema ponatisoma Bohoričeve slovnice. Nova nacionalna kultura je potrebovala nacionalni jezik in je bila usmeritev prizadevanj slovničarjev za vzpostavitev jezika za širšo, sodobno rabo, kar je bilo nujno izhodišče boja za samobitnost.

Prvi poskus v slovničarstvu, Pohlinova slovnica (Pohlin 1768), ni uspel, ker ni upošteval protestanske tradicije. Pohlin je zagovarjal govorni jezik ozkega področja, to je kranjski jezik ljubljanskega središča, ki ga je ločil od govora Koroške in Štajerske. Njegov jezik je bil odmaknjen, ker je bil razdruževalen v času nastajajoče narodne zavesti, spodbujeni s preučevanejm zgodovine (Toporišič 1983: 96–97).

S Pohlinovo slovnico se je razmahnila živahna jezikovna polemika (Pogorelec 1967: 95). Korošec Ožbalt Gutsman je opozarjal na to, da bi Slovenci morali imeti enotnejši knjižni jezik, enotno normo, ki jo je razumel kot združevalno prvino govorov na enotnem slovenskem ozemlju, čeprav je sam uvajal koroške posebnosti (Domej 1979: 200–201, 204–205). Jurij Zelenko pa je po drugi strani izdal *Slovensko Gramatiko za južno Štajersko* (Toporišič 1987: 265, 1980: 7).

Te slovnice niso vodile k enotnemu jeziku. Konec stoletja je Vodnik v svojih *Ljubljanskih novicah* (1797–1800) izdal obširen članek *Povedanje od slovenskega jezika*, v katerem je razpravljal o zgodovini Slovanov in predvsem o njihovem jeziku. Po tradicionalnem pojmovanju loči Kranjce od ostalih Slovencev (na Štajerskem in Koroškem). Kritično oceni Pohlinovo delo in pravi, da »so pisarji v sedanjim stoletju rili naprej inu s kranjskim pisanjem delali kakor prešič z mehom«. Iz tega Vodnik sklene, »da bi dobro bilo, skoro eno gramatiko inu besedišče viditi, v katerih bi se kranjski jezik v svoji čistosti najdel, stari mejnik le iz potrebe prestavil, govor po tih naukih perrezal, kakor so ga drugih jezikov učeni lepotili, inu se nič ne zapletalo, temuč izrekovanje za ušesa, pismo inu za pesem perlično naredilo« (Koruza 1970: 93).

Izid slovnice Jerneja Koptarja 1808 je bil odgovor na Vodnikove želje in je predstavljal prelomni zgodovinski in jezikoslovni dogodek. Koptar je bil član Zoisovega razsvetljenskega kroga in je pod vplivom novih jezikoslovnih raziskovanj nemške filologije in novih dognanj zgodovine Slovanov s slovnico pokazal novo metodo znanstvenega jezikoslovnega raziskovanja – to je bila prva opisna slovnica slovenščine, ki jo je Koptar že v naslovu opredelil za slovanski jezik notranje Avstrije, to je skoraj celotne Slovenije. S tem je postavil slovnico v področje širše jezikoslovne slavistike. Uvod in dodatek sta zgodovinske, literarno-zgodovinske in filološke narave (Toporišič 1980: 7–8). Nemška filologija je imela na Koptarja močan vpliv. Uporabljal je najnovejše jezikovne in zgodovinske izvore o Slovanih in se skliceval na dela Adelunga, Frischa, Linhardta, Schlözerja, Herderja, Popoviča in Dobrovskega. Na straneh slovnice so se Slovenci prvokrat

jasno zavedli prehojene poti v književnosti in jeziku ter spoznali svojo samobitnost. Kopitar izhaja iz živih jezikovnih dejstev osrednje slovenščine, čeprav naj bi se njegova skupna norma opirala predvsem na gorenjščino (Toporišič 1967: 122). S svojim vestnim zgodovinsko-primerjalnim in obsežnim, dokumentiranim opisom jezika od Trubarja dalje je kazal na možnosti in upravičenost ustalitve posameznih jezikovnih pojavov v knjižnem jeziku. Kopitar je poudaril potrebo po knjižno-jezikovni enotnosti, vendar je slovenščino gledal v zgodovinski luči drugih slovanskih jezikov. V slovnici je zgodovinsko analiziral jezik, a sam ni poskusil izdelati knjižne sinteze. Podal je jezikovne vzore za fonološki in oblikoslovni opis osrednjega knjižnega jezika in vztrajal pri načelu, da je iz strukture tega jezika treba odstraniti vse pokrajinske značilnosti. Drugi vzorec je bil Kopitarju zgodovinski vzorec grških narečij do prevlade atiškega narečja. Za Kopitarja je namreč morala norma temeljiti na organskem razvoju obstoječih pisanih narečij. Vedel je, da skupne knjižne norme ni mogoče ustvariti s samovoljnim prepisom, ker se je dobro zavedal pokrajinskega narečnega knjižnega izročila in razcepljenosti govorov. Kopitar ni hotel siliti kranjščine v tesnejšo zvezo z drugimi slovanskimi narečji. Analogija z grščino je kazala na to, da bodo nekoč v daljni utopični prihodnosti ta različna narečja izginjala, nadomestil pa jih bo en sam koine (Lenček 1996: 61, 73–74). Kopitar je poudarjal individualnost slovenščine in dvomil o ugotovitvi Dobrovskega, da vsebuje hrvaščina vindiščino, ki se govori na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem (Kopitar 1808: 207).

V slovnici vidimo tudi zametek ideje tako imenovane karantansko-panonske teorije o izvoru najstarejših cerkvenoslovanskih spomenikov, teorije, ki je kasneje predstavljala pomemben element v razvoju slovenščine (Kopitar 1808: 7).

Kopitarjeva slovnica je bila odskočna deska za delo drugih slovenskih slovničarjev. Slovenski zgodovinsko-pokrajinski vidik in ozir na slovanski izvor slovenščine sta postala novi merili za oblikovanje enotne novoslovenske knjižne norme, Kopitarjevo puristično gledanje je usmerjalo vse plasti jezika v študij starocerkvenoslovanščine ter v iskanje novih spomenikov, ki bi dokumentirali zgodnejša obdobja slovanske in slovenske preteklosti. V nekem smislu so bile Kopitarjeve ideje razdruževalne, saj so se pod njegovim vplivom pojavili slovničarji kot Metelko, Dajnko in Murko, ki so opisovali pokrajinske jezikovne variante (Toporišič 1987: 270–271). To je pomenilo, da so na začetku 19. stoletja Slovenci imeli ne le zgodovinsko informacijo o svojem jeziku, temveč tudi več dobrih sinhroničnih jezikovnopokrajinskih opisov (Orožen 1972: 219). Vse to je omogočilo prehod na enotnejšo, zgodovinsko pogojeno jezikovno podlago knjižnega jezika. Ta variantnost v jeziku je – ob vprašanjih prehoda na enotnejši gramatični sistem – povzročala ostre polemike med predstavniki osrednje in vzhodne slovenščine. V tem času se je krepila germanizacija, a obenem narodna zavest pri Slovencih (Melik 1981: 517–521).

Murko je pod Kopitarjevim vplivom izdal slovnico slovenskega jezika in izhajal iz načel, ki jih je postavil Kopitar. Napisal je, da se »najboljši slovenski jezik ne

govori niti na Štajerskem niti na Koroškem ali Kranjskem, še manj pa v določenem kraju katere od teh dežel: vsaka dežela ima nekaj dobrega in povzdigniti govorico določenega kraja na stopnjo enotnega knjižnega jezika je toliko krivičen kolikor zelo škodljiv predsodek, ki pelje v očitno siromašenje jezika« (Humar 1996: 166). Murkova slovnica je predstavila slovnično sintezo z upoštevanjem štajersko-koroško-kranjskih knjižnih dublet z doslednimi podatki o podrobnejših slovenskih narečnih pojavih. Uvedel je nove oblike, ki so se nahajale v štajerskem narečju, in nakazal smer k enotnejšemu novoslovenskemu knjižnemu razvoju.

V tem času je slovenščini grozilo izginotenje v predlaganem ilirskem jeziku (Toporišič 1987: 275), vendar se je s krepitvijo narodne zavesti pri nekaterih Slovencih izoblikovalo uvidenje, da je jezikovna enotnost nujna. Ampak ti Slovenci se nikakor niso mogli zediniti o dokončni obliki knjižnega jezika. Navdušenje nad Murkovimi rešitvami je bledelo (Rajh 1992: 215). Končno je bila ta enotnost dosežena v Mikošičevi primerjalni slovnici slovanskih jezikov *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen I Lautlehre (1852); III Formenlehre (1856)*, in to v času sicer ugodnejšega političnega vzdušja, ko je narodno gibanje prešlo iz skromnega delovanja posameznih navdušencev v politično in kulturno močno delo na celotnem slovenskem ozemlju z zahtevo po enem jeziku in takšnih pravilih, ki jih ima nemški jezik.

Miklošič je leta 1847 sprejel Kopitarjevo panonsko teorijo in začel uporabljati izraz »altslovenisch« za starocerkvenoslovanščino, katere nastanek je umeščal v Panonijo. Leta 1850 je podpisal t. i. *Književni dogovor*, ki je kajkavsko govoreče Hrvate prenesel v štokavski srbohrvaški jezikovni tabor, in to je pomenilo konec neposredne grožnje slovenščini s strani ilirščine (Herrity 1994: 254). V svoji primerjalni slovnici, ki se je pojavila po marčni revoluciji, je staroslovenščino opredelil za neposrednega prednika novoslovenščine in v svoj opis novoslovenščine uvedel t. i. nove oblike, ki jih je zmožel s svojim odličnim poznavanjem staroslovenščine in slovenskega jezika določiti etimološko in odpraviti celo nepotrebne dvojnosti, zlasti oblikoslovnih struktur, v variantah slovenskega knjižnega jezika. Njegova sistematična, znanstvena, primerjalnojezikoslovna metoda je pripomogla k novi sistematizaciji slovenske glasovne in oblikoslovne strukture oz. novemu normiranju jezika (Orožen 1972: 218–219). Podal je sprejemljive rešitve, ki naj bi se zlele v enoten standard za vse Slovence. Njegova tedanja starocerkvenoslovska zgodovinska ideologija je dala slovenščini prestiž individualnega slovanskega jezika. Opredelil jo je kot neposrednega potomca starega slovenskega jezika. Slovenija je imela enotni združevalni slovenski jezik s trdno zgodovinsko in jezikovno upravičeno podlago za nadaljnji razvoj.

Literatura

- Adam BOHORIC, 1584 [1987]: *Articae Horulae Succisivae*. Wittenberg [Maribor].
- Todor DOMEJ, 1979: Slovenska jezikovna misel na Koroškem v 18. stoletju. *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (Obdobja 1)*. Ur. B. Paternu – B. Pogorelec – J. Koruza. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 195–208.
- Marjeta HUMAR, 1996: Murkov slovar in Kopitar. *Kopitarjev zbornik (Obdobja 15)*. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 155–169.
- Peter HERRITY, 1994: Slovenski jezikoslovci in stara cerkvena slovanščina. *Slavistična revija* 42/2–3. 249–255.
- I. V. JAGIČ, 1910: *Istorija slavjanskoj filologii*. Peterburg: Akademija nauk.
- Jernej KOPITAR, 1808 [1971]: *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Laibach [Ljubljana].
- Jože KORUZA, 1970: *Valentin Vodnik. Izbrano delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Rado L. LENČEK, 1982: At the roots of the Slovene Intellectual Disassociation from the Illyrian Movement. *Slovene Studies* 1. 41–48.
- – 1996: *Izbrane razprave in eseji*. Ljubljana: Slovenska Matica.
- Tine LOGAR, 1996: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana: SAZU.
- Vasilij MELIK, 1981: Družba na Slovenskem v predmarčni dobi. *Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi (Obdobja 2)*. Ur. B. Paternu – F. Jakopin – J. Koruza. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 513–523.
- Irena OREL (ur.), 2001: Osrednje in obrobno v zgodovini slovenskega jezika. *37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 33–55.
- Martina OROŽEN, 1972: Miklošičev prispevek k oblikovanju knjižnega jezika. *8. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. B. Pogorelec. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 216–236.
- Jože POGAČNIK, 1977: *Jernej Kopitar*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Breda POGORELEC, 1967: Nastajanje slovenskega knjižnega jezika. Od začetkov do konca 18. stoletja. *Jezikovni pogovori II*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 75–105.
- Marko POHLIN, 1768: *Kraynska Grammatika*. Laybach.
- Bernard RAJH, 1992: Slovenski knjižni jezik in Fran Miklošič. *Mikloščev zbornik*. Maribor: SAZU. 213–222.
- Jakob RIGLER, 1986: *Razprave o slovenskem jeziku*. Ljubljana: Slovenska matica.
- R. H. ROBINS, 1976: *A Short History of Linguistics*. London: Longman.
- Jože TOPORIŠIČ, 1967: Slovenski jezik, kakor so ga videli tisti, ki so o njem razmišljali. *Jezikovni pogovori II*. Ljubljana: Cankarjeva založba. 9–74.
- – 1980: Kopitar kot slovničar. *16. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 7–16.
- – 1983: Pohlinovalna slovnica. *19. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ur. H. Glušič. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 95–128.
- – 1987: *Portreti, razgledi in presoje*. Ljubljana: Založba Obzorja.

THE CONSTITUTION OF THE SLOVENE LITERARY LANGUAGE: THE ROLE OF HISTORY AND LINGUISTICS

SUMMARY

The article analyses the role of history, historical conception and linguistics in the development of the Slovene standard language in its first 270 years. During this period, several grammars appeared, but three of them were particularly significant: those of Bohorič, Kopitar and Miklošič. Each appeared at a significant historical period and each used the then known historical and linguistic knowledge to describe and justify the existence of a separate Slovene standard language. At the same time, each provided a solid linguistic framework for the future development of the standard language. The first Slovene grammar, that of Bohorič, in accordance with the linguistic knowledge of the time, used a Latin grammar framework for its analysis of Slovene (Carniolan) and sought to establish the differences and similarities between Slovene and Latin and even German. The main achievement of the grammar, however, was that it was not based on one dialect, but attempted to include forms found in the various central dialects, thus providing the standard language with a framework based on a supra-dialectal norm. At the same time a lengthy introduction provided historical, sociological and linguistic facts to justify the existence of a separate Slovene language spoken in Carniola, Styria and Carinthia, which Bohorič himself called Carniolan.

For the next one hundred and fifty years, this grammar continued to exercise a unifying function for all Slovenes. By the mid 18th century, however, the differences between Slovene dialects had become so great that linguistic unity was threatened, especially since from the end of the 17th century we witness a regionalisation of written Slovene with the introduction of locally coloured features. The mid 18th century, however, with the Enlightenment, saw a new academic interest in history, and language was recognised as a significant feature in recognising national differences. There arose a new interest in Slovene national consciousness with an emphasis on the fact that the Slovenes constituted a separate linguistic, cultural and historical entity. Some attempts were made to write grammars but these were unsuccessful since they did not respect the unifying Protestant tradition based on the central dialects. In 1808, however, the appearance of Kopitar's grammar proved a historical and linguistic turning point. This grammar, influenced by the latest research of German philology and the latest research on the history of the Slavs, provided a thorough synchronic description of the Slovene language of Inner Austria. This thoroughly researched grammar was the springboard for other grammarians who produced detailed grammars of their own regional dialects since Kopitar's description of the language had not attempted a synthesis of the language, but had included forms found in the various central dialects. This new diversity of synchronic region-based grammars caused polemics and discussions about a single grammatical system between representatives of Central and Eastern Slovene.

Murko's grammar with its introduction of Styrian morphological forms and Styrian, Carniolan and Carinthian doublets pointed the way to a more uniform language at a period when Slovene was threatened with disappearance within the so-called 'Illyrian language'. However, final unity was only achieved with the appearance of Miklošič's *Comparative Grammar of the Slavonic languages*. Miklošič, using all the latest diachronic and synchronic linguistic information, defined Old Church Slavonic as the direct ancestor of Modern Slovene, thus cementing Slovene's position as an individual language and giving it historical prestige. He introduced new morphological forms and rid the language of unnecessary doublet forms, all of which he was able to justify etymologically. Slovene was henceforth a language with a solid historical and linguistic base for further development.